

GÜNÜMÜZ SOSYOLOJİSİ VE SANAT-EDEBİYAT TARTIŞMALARI: TOPLUMSAL DEĞİŞMENİN BELİRSİZLİĞİ VE ANTI-KAHRAMAN İDEOLOJİSİ İLİŞKİSİ ÜZERİNE

Ertan EĞRİBEL*
Yüksel YILDIRIM**

Atf: Eğribel, Ertan ve Yıldırım, Yüksel. "Günümüz Sosyolojisi ve Sanat-Edebiyat Tartışmaları: Toplumsal Değişmenin Belirsizliği ve Anti-Kahraman İdeolojisi İlişkisi Üzerine", Sosyologca, Sayı 23 (2022), s. 1-9.

ÖZ: Küreselleşen dünyada değişim kavramına fazlasıyla atf yapılmaktadır. Değişimin ve dönüşümün insan hayatını özgürleştirdiği vurgulanmaktadır. Özgürleşmek için adeta kendi iplerimizden kopmamız gerektiği düşünülmektedir. Fakat verili düzen içerisinde bunun ne kadar mümkün olduğu tartışmalıdır. Özgürleşme vaadinde bulunan yeni düzen anlayışı, özgürleşmenin önüne engeldir. Otoriter ve muhafazakâr olan sistem özgürlük vaadinde bulunurken, özgürlüğün gerçekleşmemesi için de demir yumruğunu hazır bulundurmaktadır. Bu çalışmada özgürlüğe vurgu yapan yeni düzenin özgürlük karşıtı tavırlarına eleştirel bir bakış sergilenecektir. Yeni düzenin, otoriter ve muhafazakâr tavrı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Otoriter, Yeni Dünya Düzeni, Sosyoloji, Toplumsal Değişme, Bilim.

Contemporary Sociology And Art-Literature Discussions: On The Relationship Of The Uncertainty Of Social Change And Anti-Hero Ideology

ABSTRACT: In the globalizing world, there is a lot of reference to the concept of change. It is emphasized that change and transformation liberate human life. It is thought that in order to be liberated, we have to break from our own ropes. However, it is debatable to what extent this is possible in the given order. The new understanding of order, which promises emancipation, is an obstacle to emancipation. While the authoritarian and conservative system promises freedom, it also keeps an iron fist ready for freedom to come true. In this study, a critical view of the anti-freedom attitudes of the new order that emphasizes freedom will be displayed. The authoritarian and conservative attitude of the new order will be examined.

Keywords: Authoritarian, New World Order, Sociology, Social Change, Science.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 12.04.2022

Kabul Tarihi: 25.05.2022

* Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi, ertanegribel@yahoo.com.tr, ORCID:0000-0003-1742-8006

** Doç. Dr., İzmir Bakırçay Üniversitesi, yuksel.yildirim@bakircay.edu.tr, ORCID:0000-0002-0836-1068

Giriş

“Ya kahraman olacaktım ya da çamur... Ortası yoktu. Bu öldürüyordu beni işte, çünkü çamurun içindeyken, ilerde bir kahraman olacağımı düşünerek avutuyordum kendimi. Oysa kahraman, çamuru örtebilirdi: sözgelimi, olağan insanın çamurlanması utanılacak bir şeydi, ama bir kahraman, çamura bulunamayacak kadar yüceydi, dolayısıyla çamura bulanabilirdi.”

Dostoyevski, *Yeraltından Notlar*

Günümüzde sosyolojide toplumsal değişme ve düzen ile tartışmaların gözden düşmesi ve genel kuramlara olan ilginin azalması birlikte görülmektedir. Bu durum, yeni düzen arayışından ve sorunları tartışmadan vazgeçmenin bir ifadesidir. Elbette ki düzen hala günümüzde her düzeyde kendi otoritesini ve varlığını sürdürmeye çalışmaktadır. Temel sorunların ve kuramların önemsizleşmesi verili düzenin toplumu ve bilgiyi örgütlemekten vazgeçmesi anlamına gelmemektedir. Verili dünya düzeni kendisini her alanda geçerli hale getirmek ve iktidarını yaygınlaştırmak isterken sadece siyaset, iktisat, iletişim, sanat-edebiyat gibi düzeylerde değil mikro alanlar üzerinde de etkindir. Cinsellikten, eğlenceye kadar gündelik yaşamın en özel ilişkileri üzerinde bile kendi iktidarını ve denetimini genelleştirmeye çalışmaktadır. Anti-kahraman ideolojisi diğer deyişle antici toplumsallaşma, değersizleşme ve hiçleşme düzenin mutlaklaşmasının/otoriter kimliğinin ve örgütlenmesinin izdüşümü olarak ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde sadece düzen kurumları açısından değil toplumsal düzeyde de temsil sorunu vardır. Düzen toplumdan koparken toplum düzeyinde de uyuşma, ortaklık söz konusu değildir. Bunu sıradan bir olay olarak görmek mümkün değildir. Günümüz genel sosyolojisinin belki de en fazla üzerinde tartışılması gereken konulardan birisi budur. Düzen kendi iktidarını mutlaklaştırırken aynı zamanda mikro alanlar üzerinde de egemen hale gelmiştir. Günümüzde en kişisel alan olan beden üzerinde bile sağlıktan cinselliğe, spora kadar çeşitli biçimlerde kontrol ve denetim, yönlendirme biçimlendirme çabası sıradan bir konu haline gelmiştir. Mikro alanda yapılan çalışmalar iktidarın yerel, bölgesel ve uygarlıklar düzeyinde denetimine destek olmaktadır. Bu konuda eleştiri ve tartışmaların tasvir düzeyinde görüntünün saptanmasıyla kalınması yüzeysellik belirtisidir. Bu sınırlılık mevcut çerçeve ve düzen içinde kalınması, düzeni aşma konusundaki umutsuzluktan kaynaklanmaktadır. Toplumsal/tarihi değişme perspektifinin kaybolması verili düzene muhalif/dışında ama ona tehdit olmayan yeni anti kahraman ideolojisinin kaynağı olmuştur.

Toplumsal Değişmenin Belirsizliği Üzerine

XIX. yüzyıldan itibaren düzen kendi işleyişini açıklamak, krizlere müdahale etmek için bir dizi düzenleme ve teoriler ortaya koymuştur. Aynı zamanda düzenin eleştirisi yönünde de çeşitli çabalar vardır. Nitekim Marxizmin bu anlamda düzen eleştirisi bilinen bir örnektir. Bu eleştiri, sadece düzenin siyasi, iktisadi işleyişi yönünde değildir, modern gündelik yaşamın her alanındaki ilişkilere de yöneliktir. Mevcut düzen ile gündelik yaşam rutinleri ve değerleri arasındaki ilişki bu yönde ortaya çıkan çeşitli yargılar, kalıplar ve bunlara karşı eleştiriler yeni dünya düzeni ve muhalefatinin de temeli olmuştur. Sosyalizm pratikte verili düzene karşı muhalefeti örgütlerken kendine bağlı yeni bir dünya görüşü ve toplumsallaşma anlayışını da gündeme getirmiştir. Buna karşılık özellikle XX. yüzyıl sonrasında gündelik yaşam ile otorite/iktidar ilişkisi toplumsal/tarihi ilerleme ve değişme anlayışına karşı özellik ve nitelik kazanmaya başlamıştır. Bu eleştiride II. Dünya Savaşı'nın yarattığı hayal kırıklığı önemli bir rol oynamıştır. Sanat-edebiyat bu yönde bir bilincin oluşmasında,

aktarılmasında önemli bir yer üstlenmiştir. Sosyolojinin öncülük, sözcülük yapamadığı yerde sanat-edebiyat bu yönde bir tür sözcülüğe koşulduğunda sosyoloji sanat-edebiyat ilişkisi de önemli hale gelmiştir.

XX. yüzyılın ikinci yarısında mevcut dünya düzenini aşmaya yönelik tartışmalar giderek ortadan kalkmıştır. Batı içinde çelişki ve çatışmalar toplum veya sınıf düzeyinde verili düzenin öncülüğüyle ilişkilidir. Batı sosyalizminin sınırlılığının kaynağı da bundan kaynaklanmıştır. Sovyetler Birliği giderek mevcut düzen içinde uluslararası ilişkilerde kendi lehine belli çıkarlar edinmenin dışına çıkmamıştır. Günümüzde Batı sosyalizminin siyasi ve iktisadi düzeyde tasfiyesi sonrasında mevcut düzen artık sosyalizm tartışmalarını içerecek biçimde kendi iktidarını pekiştirmiştir. Tüm dünyada komünist partilerin ağırlığını yitirmesi, dağılması, düzeni aşma iddiasından vazgeçmenin bir sonucudur.¹ Günümüzde düzenin tarihin, toplumun üzerinde, bağımsız bir güç olarak tanımlanması, dolayısıyla geleceksizlik, anti-toplumsallaşma, kendiliğindenlik, hiçleşme ve değersizleşme düzenin rutini haline gelmiş durumdadır. Anti kahraman ideolojisinin kaynağı bu yeni gelişmelere dayalıdır. Bu yöneliş her türlü iktidara, özcülüğe, indirgemeciliğe karşıt (modern toplumu standartlaştırıcı etkisine bir karşı çıkış) insanın özgürleşmesi olarak görülmüştür. Teorik ve pratik düzeyde bunun görüntüsü tarih ve toplum anlayışının reddedilmesidir. Verili düzene karşı muhalefet olmuş olsa bile iktidarı aşmaya yönelik değildir. Düzenin çelişkileri kendi içinde çözülmeye çalışılmaktadır. Toplumsal ve tarihi değişme kuramları giderek dar alanlara ve birimlerle ilişkili teknik bir uygulamaya ve yöntem anlayışına dönüşmüştür.

Düzenin mutlaklaşması gerçekte temel çelişki ve çatışmaların mutlak/aşılmaz görülmesi yanında, mevcut düzene tehdit olarak görülmemesinden kaynaklanmaktadır. Verili düzenin mutlaklığı yanında belirsizliği, gelecek anlayışının kaybolması çelişkisi bu nedenledir. Yeni bir gelecek perspektifinin olmaması nedeniyle düzen mevcut çıkar ve üstünlüğünü koruma çabasıyla sınırlanmıştır. Bu nedenle düzen muhafazakâr ve otoriter hale gelirken toplumsal/tarihi değişme anlayışından bütünüyle kopmuştur.² Düzen içinde ilerleme anlayışı gündelik yaşam alanında sorunların çözümü, kontrol ve denetimiyle ilgilidir. Gelecek perspektifi yoktur. Dolayısıyla gelecekle ilgili belirsizlik, modern değer yargılarının, kuralların, ilkelerin geçersizliği olağan bir hale gelmiştir. Gerçekte günümüzde düzen tartışılmaz hale gelirken, bütün zaafalarına karşın değiştirilemez olarak görülmektedir. Bu nedenle çelişki ve çatışma tanımlanamaz, açıklanamaz, aşılamaz haldedir. Böylece verili düzen toplumun, tarihin, koşulların dışında anti toplumsal bir konum ve rol üstlenmiştir ve minör alanlara kadar kendi iktidarını yaygınlaştırmaktadır. Bu durumda toplumu kendisine konu alan sosyoloji toplumu tanımlayamamasının ötesinde, toplumdan, toplumsallıktan, sorunların çözümünde etkili olmaktan vazgeçmiştir. Başlangıçta ortaya çıkış koşullarına karşıt yeni bir rol üstlenmiştir. Toplumsal değişme anlayışının belirsizleşmesi ile anti toplumsallaşma ve anti kahraman ideolojisi arasındaki ilişki birbirinin izdüşümüdür.

Sosyolojinin başlangıçta bilim olarak kimliği dönemin sorunlarının çözümüyle ilişkili koşul ve olaylara bağlı olarak açıklanmaktadır. Günümüz sosyolojisinde ortaya çıkan anti-modern eleştiri ve anti toplumsallaşma savunuculuğu da bugünün koşullarıyla ilişkili olarak ele alınmalıdır. Bunun ilk özelliği ve doğrulanması günümüz sosyolojisinin kendi ortaya çıkış koşullarına karşıt bir rol üstlenmesi ve modern toplum ve sosyoloji anlayışıyla karşıtlığıdır. Günümüz Batı sosyolojisinin anti modern ve anti toplum savunucusu olduğunu saptamak kolaydır. Buna karşılık sosyolojinin değişmeyen ve süreklilik gösteren özelliği Batı çıkarları ve dünya egemenliği koşulları içinde biçimlenmesidir. Batı modern toplum ve tarih anlayışından ve kendi kimliği ve çözümünü evrenselleştirmekten vazgeçmiştir ama Doğu

¹ Baykan Sezer, *Sosyolojinin Ana Başlıkları*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2015, s. 155-156.

² Ertan Eğribel ve Yüksel Yıldırım, "Kuzuların Sessizliği: Toplumsal Değişme ve Tarihi Öznenin/Kimliğin Kaybolması", *Sosyologca*, Sayı 22 (2021), s. 6-14.

karşısında aynı konumunu ve üstünlüğünü korumaktadır. Günümüz sosyolojisinin anti toplum/toplumsallaşma ve anti kuram/bütünsel dünya görüşü karşıtlığını bu çerçevede ve koşullar içinde değerlendirmek gerekir.

Günümüzde anti toplum/toplumsallaşma, değersizleşme, hiçleşme, belirsizlik, geleceksizlik, ilkesizlik gibi görüşler verili düzenin artık sınırına gelmesi ve düzeninin diğer deyişle dünya egemenliği ve üstünlüğünün mutlaklaştırılmasından kaynaklanmaktadır. Batı modern dönemin toplumsal değerleri ve tarihi gelişme görüşlerinin bütün sorumluluğunu ve yükünü sırtından atmıştır. Bu anlamda modernliğin çöküşüdür ama aynı zamanda Batı dünya egemenliğinin en son sınırlarına varması ve gelecek anlayışından kopmasını belirtmektedir. Bu nedenle -geleneksel dünya görüşünün eleştirisine benzer biçimde-modern geçmişe ve geleceğe yönelik eleştirel/muhalif bir tavır gösterilmektedir. Sürekli şimdiye dayalı toplumsal gerçeklik bir yanılsamadır. Batı elde ettiği üstünlüğe dayanarak geçmiş ve gelecekle olan bağlantısını koparmıştır. Verili düzenin mutlaklığı dışında her türlü gerçeklik, değer ve ilke savunulamaz haldedir. Toplumsal/tarihi değişimin yönü, içeriği yoktur, olmak zorunda da görülmemektedir.

Günümüzde sosyolojinin toplumsal/tarihsel gelişmeden vazgeçmesi ve topluma/toplumsallaşmaya muhalif, antici olması toplum bilinciyle ilişkilidir ve aynı zamanda siyasi sonuçları vardır. Bu bütünlük içinde eşitlik, yoksulluk, adalet, şiddet ve otoriterlik gibi olayların değersizleşmesi onların önemsiz olduğu anlamına gelmemektedir. Bu nedenle anti-toplumsallaşmayı, hiçleşmeyi ve değersizleşmeyi mevcut koşullar içinde değerlendirmemiz gerekir. Batı, Doğu-Batı çelişki ve çatışmasında kendisine bağlı mutlak bir denge/dengesizlik kurmuştur. Bu üstünlüğü tartışma konusu yapacak her türlü değişmeyi, değeri, ilkeyi, içeriğe karşıt bir tutum almıştır. Bilinç düzeyinde belirsiz gelecek ve çöküşü kitle kültür endüstrisi aracılığı ile oluşturmaya, aktarmaya, yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. Sosyoloji düzeyinde doğrudan sorunlardan ve bilinçlenmeden vazgeçmeyi açıklamak ve yaygınlaştırmak mümkün olmadığı için antici bilinçlenme ve toplum anlayışı önce sanat, edebiyat ve özellikle sinema aracılığıyla gündeme gelmiş ve yaygınlaşmıştır.

Anti Kahraman İdeolojisi

Anti kahraman ideolojisi modernliğin sınırına gelindiğinde yeni bir aşama, çözüm olmadan modernliği hiçleştiren, değersizleştiren bir işlev görmektedir. Batı açısından bu durum kendi üstünlük ve çıkarlarını korumak anlamını taşımaktadır. Ama uygarlık tarihi açısından tahrip edici, anti kimlik, anti insan ve hiçlik savunusuna dönüşmektedir. Bu nedenle bu anlayışın sanat edebiyat içinde gündeme gelmesi distopik bir karakter taşımaktadır. Anti kahraman ideolojisi verili düzen dışında kendini var edecek koşullara ve gelişmeye sahip değildir. Toplumsal düzeyde değersizleşmeyi, ilkesizliği savunması yeni toplumsal dayanak ve bilinç oluşturmada zaafını göstermektedir. Modernliğin sınırında öncesi ve sonrasını ortadan kaldırdığı için yeni bir başlangıç ve muhalif bir görünüme bürünebilmektedir. Ancak bu yeni bir sıçrama ve gelecek tasarımı biçiminde değildir. Yeni başlangıçtan söz edilecekse bu ancak insanlığın bütün serüvenini inkâr eden distopik yeni bir dünyanın, barbarlığın alanını açan bir değişimi belirtmektedir. Siyaset, iktidar/otorite karşıtlığını da bu açıdan ele almak mümkündür. Değişim kaotik düzen içinde yeni bir açılıma neden olmayacak bir yıkıcılığı belirtmektedir, kurucu özelliği yoktur. Antici muhalif özelliği anti bilinç temelinde ortaya çıktığı için belirsizlik içinde kendi varlığını/kimliğini belirtmektedir. Toplumsal bir çıkış ve dayanağı yoktur. Bu nedenle düzene karşı muhalif olması tartışmalıdır. Muhalif olmak için asgari düzeyde bile bir bilinç taşımak ve bunun örgütsel dayanağını oluşturmak gerekir. Anti kahraman ideolojisi kendiliğindenliği savunduğu için siyasal olma ihtiyacı ve isteği yoktur. Bu düzeyde kendisine muhalifliği yakıştırmak bir yönüyle antici kendiliğindenliği ve teslimiyeti savunmaktır.

Gerçekte anti kahraman ideolojisi verili düzenin ve ana eğiliminin dışına çıkmadan aynı çerçeveyi tamamlamaktadır. Yöneten-yönetilen uyumunu, farklılık ve bütünlüğünü oluşturmaktadır. Anti kahraman ideolojisinin önce edebiyat daha sonra sinema başta olmak üzere 1980-90 sonrasında kitle iletişim teknolojisinin imkanların ve desteği ile oluştuğu, aktarıldığı, yaygınlaştığı bu nedenle göz ardı edilmemelidir. Sovyetler Birliği'nin tasfiyesi sonrasında modern düzenin değerleri sınırına gelip, aşılamadığında değersiz hale geldiği gibi (modern ana akımın dışına çıkıp) anti kahraman için yeni bir alan açıldı. Belirsizlik, anti toplum/tarih anlayışı verili düzenin işleyişi açısından ana akım haline geldi. Bunun içinde özgün öğeler olmuş olsa bile bütünlüğü olmayan, parçalar halindedir. Muhalifliği/antiliği bu anlamda verili düzen dışında kendi dayanaklarını yaratacak durumda değildir. Yöneten-yönetilen ikiliğinin/ayrımın bir uzantısıdır. Anti kahraman gündelik yaşamın sınırlarında, gerçekten uzaklaşmanın getirdiği ironik bir tavır içinde muhaliftir. Giderek kibrin, alkolün, aylaklığın, bireyselliğin, yoksulluğun, sinmişliğin, cinselliğin, değersizleşmenin, şiddetin, bohemliğin, marjinalleşmenin sınırlarına geçerek, kendi kendini hiçleyen antici bir tutuma dönüşmüştür.

Anti toplumsallaşmanın çeşitli karşıt/olumsuzluk halleri sosyolojik sonuçlar doğuran toplumsal olaylardır. Nasıl ki doğa olaylarındaki düzensizlikler, doğa olaylarını konu alan bilimlerin konusu oluyorsa insan davranışlarının ve sorunlarının toplum ve toplumsallaşma üzerinde ortaya çıkan eylemleri de sosyolojinin konusudur.³ Antici değer ve tutumlar sonuçta toplumun ve düzenin iradesiyle ilişkili olan olaylardır. Sosyoloji bunları değerlendirmek ve kendi konusu olarak doğrulamak değil ama tartışmak zorundadır. Bunları görmezden gelmek mevcut durumun olumsuzluklarını benimsemekten başka bir şey değildir. Bu da çürümenin, uygarlığın, insanlığın, toplumun tahribinin bir anlamda olumlanması anlamına gelir. Bizim buna katılmamız elbette mümkün değildir. Sosyolojinin böyle bir durumda bugünün anti kahraman edebiyatının ne olduğunu tasvir düzeyinde tanımlamasının ötesinde esas sorusu "Günümüz koşulları ve bilinci nasıl aşılabilir?" olmalıdır. Bugünün muhalif bilinci ve sosyolojisi her şeyden önce topluma yeni bir ufuk kazandırmalıdır. Bu öngörü bir yönü ile günümüz sorunları ve bilinci, koşulları içinde ama ona mahkûm olmadan ortaya çıkacaktır. Anti kahraman kimliği ve bilinci verili düzenin içinde kalmaktadır. Günümüz sorunları ve koşullarından yola çıkılsa bile mevcut düzeni aşmak ancak başka bir düzeyde çözüm arayışları içinde olabilir. Bu nedenle tarihi çelişki ve çatışmalar aşılmadığı müddetçe sorunların çözümünün çerçevesi yine Doğu-Batı çatışması oluşturmaktadır.

Günümüzde anti-toplumsallaşma, hiçleşme, sıradanlaşma gibi olayları düzenin işleyişi sırasında ortaya çıkan aksaklıklardan kaynaklanan geçici bir olay olarak görmek mümkün değildir. Antici eğilim 1980-90'lardan bu yana ana akım içinde süreklilik ve kalıcılık gösteren toplumsal bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Anti-toplumsallaşma/toplum olayı ve bilincini tanımlamada belli zaafılar da olsa bile gündelik yaşamın içinde bize kendisini değersizleşme, hiçleşme, yabancılaşma biçiminde hissettirmektedir. Gündelik yaşam içinde toplumsal değişimin yönü bozulma ve çürüme doğrultusundadır. Antici muhalefet bu nedenle belirsizliğin ortaya çıkardığı kendiliğindenci teslimiyet savunuculuğuna dönüşmektedir. Bu eğilim öncelikle Batı'da ortaya çıkmıştır. Ancak sadece Batı'da değil, genel olarak bütün dünyada anti-toplumsallaşma, değersizleşme, hiçleşme, otoriterleşme egemen kaotik düzenin işleyişinin doğal bir unsuru ve pekiştiricisi durumundadır. Bu bakımdan bizim bu değişimi anti bilinç, anti toplum düzeyinde ele almamız ve bununla ilgili kendi tutumumuzu ortaya koymamız kaçınılmazdır. Günümüzde anti-toplumsallaşma, değersizleşme, hiçleşme, toplumsal çürüme ve uygarlığın tahribi yönetim ve yönetilen düzeyinde ortaklığı belirtmektedir. Anti kahraman ideolojisi verili düzene karşı toplumsal

³ Baykan Sezer, *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2022.

rızayı ve meşruiyeti sağlamakta, düzeni pekiştirmektedir. Yöneten ve yönetilen ayrımı/ikiliği içinde taraflar için temsil sorunu toplumun, tarihin ve koşulların dışına/üstüne çıkmanın bir sonucudur. Düzene uyum teslimiyetçi kendiliğindenlik ve belirsizlik içinde çözümlenmektedir.

Günümüzde dinden ahlaka, siyasetten iktisada, eğitimden mesleklere, göçten cinselliğe kadar her düzeyde temsil sorunu vardır.⁴ Antici biçimle kendini gösteren değersizleşme kaotik bir toplumsallaşma ve düzen olarak karşımıza çıkmaktadır. Antici isyan ve muhalefet verili düzene bir karşıtlık içerse bile bu karşıtlık birbirini destekleyen uyumlu bir karşıtlık ve muhalefettir. Bundan sorunların çözümünde yararlanmak bir yana, giderek antici toplumsallaşmanın varlığı yeni arayışlar karşısında sorundur. Yeni bir dünya arayışının önünde otoriter ve militan yıkıcı, kaotik bir tehdide dönüşmektedir. Günümüzde mevcut koşulları aşacak yeni muhalefeti antici bir tutum içinde başlatmak ve sürekli hale getirmek mümkün değildir. Yeni toplumsal değişimin temsiline modern geçmiş ve düzen güçleri ve yapılanması içinden de çıkmayacağı belli olmuştur. Ne modern bilinç ne de karşıtı antici muhalefet verili koşulları aşma potansiyeli ve ufku taşımamaktadır. Yeni bir başlangıcın tek dayanağı yine günümüz Doğu-Batı çatışması dengesi/dengesizliğinin yarattığı sorunlardan ve buna karşı yeni bir örgütlenme ve yapılanma içinden çıkacaktır.

Günümüzde bireysel, minör sorunların çözümü, denetimi önemlidir ve iktidarı sürdürmenin bir parçasıdır, küçümsememek gerekir. Ancak antici toplumsallaşma ve uyum/uyumsuzluğun yarattığı sorunlar da görmezden gelinmemelidir. Toplumlar arası sorunları kendi içinde bireysel düzeyde tutum alışlarla, düzenin dışında kalarak çözmek mümkün değildir. Bu muhalif/uyumsuz tutum kimi zaman yıkıcı kahramanlık gibi görülebilir ama gerçekte bireyin ve toplumun dramını oluşturmaktan başka bir sonuç vermez. Antici muhalefetten yola çıkarak toplumsal/tarihsel değişim içinde sürekliliği olan bir çözüm ve düzen yaratmak mümkün değildir. Anti toplumsallaşma ve kimlik sorunları dünya çapında genel çözümlerin ve toplumsal güçlerin olmadığı kanısına dayalıdır. Bu yüzden teslimiyetçi bir belirsizlik, yönsüzlük içinde kaygılı ve korkulu bir şimdinin tekrarında kendi kendini tüketmektedir.

Günümüzde anti-toplumsal bir görüntüde ortaya çıkan değersizleşme, hiçleşme gibi olaylar gündelik yaşam içerisinde bize varlığını hissettirmektedir. Antici toplumsal durumu ve bilinci sosyolojinin konusu olarak ele almamız gerekmektedir. Söz konusu durum, sosyolojinin doğuş koşullarına ve kimliğine karşıt bir tavır da belirtmektedir. Sosyoloji en basit tanımıyla toplumun kendisi üzerinde bir bilinçlenmedir. Ancak anti kahraman ideolojisi daha başlangıçta toplumun kendisini ve bilincini mahkûm etmektedir. Toplumun, toplumsallaşmanın giderek değersizleşmesi, sorunların çözümünde toplumsal güçlerin kendi iradelerinin giderek ortadan kalkması sosyolojinin kendi varlığını tartışmalı hale getirmektedir. Anti toplumsallaşma, yabancılaşma, hiçleşme, değersizleşme gibi konular pratik ve teorik anlamda gerçekte sosyolojinin dışında değildir. Sosyalizmin bu sorunlara yönelik verili düzeni aşma çabası olarak yeni bir toplum anlayışı önerisiyle güç kazanmıştır. Buna karşılık vermek için sosyoloji düzen içinde bu sorunların ele alarak çözümünü amaçlamıştır. Batı'da sosyalizmin sonundan söz edildiği bir dönemde bu konuların yeniden bir başka biçimde anti-toplumsallaşma olarak gündemde olması üzerinde durulması gerekir. Diğer deyişle verili düzen antici toplumsallaşmayı kendisini tehdit eden bir unsur olarak değil, tam tersine düzeni pekiştiren/mutlaklaştıran bir gelişme olarak değerlendirmektedir. Bunun için kitle iletişim araçları, sanat edebiyat önemli bir rol üstlenmiştir. Bu terslik sorunlardan kurtulmak istiyorsak açıklanmaya muhtaçtır.

⁴ Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, "Yeni Dünya Düzeni, Temsil Krizi ve Uydu-Yerellik", *Sosyologca*, Sayı 8 (2014), s. 7-13.

Günümüzde anti toplumsallaşma ve düzene muhalefet anti kahraman ideolojisi içinde daha çok edebiyat ve sanat düzeyinde ele alınmaktadır. Sosyolojinin konuya olan ilgisi dolaylıdır. Sorunların çözümü yönünde açıklamada öncülük yapması veya etkili olması söz konusu değildir. Biz, bütün bunları aşırp günümüzde görülen anti-toplum, anti-toplumsallaşma olayının kaynaklarını ve özünü açıklama çabasında olduğumuz için genel teorilere ihtiyaç duyuyoruz. Elbette bunu yaparken gündelik yaşamda anti toplumsallaşmanın çeşitli görüntüler içerisinde ortaya çıkış biçimleri ve niteliği üzerinde durulmalıdır. Sosyolojinin alt dalları ve uygulamaları içinde sadece olayı tasvir etmekte ve saptamakla kalmayıp bu olayın niçin, nasıl etkinlik kazandığını üzerinde durulmalıdır. Bu da zorunlu olarak olayın doğuş koşullarını veya kaynağını açıklayan bir açıklamayla mümkündür. Aksi takdirde gündelik yüzeysel tasvirlerle, öğelerin tanınmasıyla boşuna zaman kaybedilecektir. Bu konu bir sorun olarak daha önceki çalışmalarımızda değişik yönleri ve biçimleriyle ele alınmıştır. Sosyologca'nın çeşitli sayılarında bu yönde ana tema olarak konunun kaynakları üzerinde durduk. Uygarlık krizinden ahlakın sefaletine, temsil sorunundan yabancılaşmaya, bölüşmeden otoriter yeni dünya düzenine kadar pek çok çalışmada konuyu tartışmayı sürdürdük. Bu durum bir anlamda sosyoloji anlayışımızın daha iyi anlaşılması ve mevcut anlayışla hesaplaşmak içindi.

Türkiye kendi modernleşme serüveni ve çizgisi ile hesaplaşmamış ve aşamamışken günümüzde yine Batı'da ortaya çıkan yeni bir sosyoloji ve anti toplum/toplumsallaşma anlayışının yine izleyicisi konumundadır. Bu izleyicilik ve aktarmada ayrıca doğrudan bir köken ve kimlik sorunu ile de karşılaşmadığı için eleştiri konusu da olmamaktadır. Yeni antici kimlik ve toplumsallaşma anlayışı kolaylıkla bireysel düzeyde antici bilinç savunmasına dönüşebilmektedir. Son dönemde psikolojiye duyulan ilginin yaygınlaşmasında da aynı akımın özel bir yeri vardır. Antici toplumsallaşmanın bir toplum/kimlik modeli olarak önerilmesi mümkün olmadığı için bir başlangıçtan, geçmişten, gelecekte de söz etmeye gerek duyulmamaktadır. Bir başlangıç için sonuçta uygarlığın/toplumun/toplumsallaşmanın kendisinin reddedilmesi gündeme getirilmektedir. Uygarlık elbette tarihi bir olaydır, bir cennet değildir, buna karşılık cehennemden çıkış yolu olarak övülmesinden, önerilmesinden insanlığın ne yararı olabilir. Anti kahraman bilinci, verili düzene uyumsuz, karanlık, çıkışsız, karamsar, yıkıcı, kurucu olma derdi olmayan bir hali belirtmektedir. Bu nedenle kendi marjinal dilini yaratan bir yeraltı edebiyatına ve yaşam tarzına da kaynaklık etmektedir. Bu açıdan Türkiye'de özellikle gençlik arasında ama onunla sınırlı olmayan her sınıftan insanı kapsayan antici bir yaşam tarzı sadece verili düzene uyumsuzluğu nedeniyle övülmekte, nereye gittiği sorgulanmadan rahatlıkla savunulabilmektedir. Sanat, edebiyat, sinema yanında aynı eğilimi müzikte de yaygın olarak saptamak mümkündür. Türkiye'de de arabesk müziğin ve kimliğin ötesinde giderek rap müziğin yaygınlaşması rastlantı değildir.

Verili düzene karşı anti toplum/kimlik savunusunun yüzeyde birbirine karşıt gibi görülen Kadıköy gençliği ve Bağcılar gençliği arasında ortak kimliği oluşturduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Geçmişte böyle eğilim antici arabesk kimlik ve müzik açısından söz konusuysen günümüzde kendini bir başka biçimde sürdürebilmektedir. Türkiye'de ilk yaygın anti kahraman prototipi özellikle kadın, erkek, çocuk arabesk müzik sanatçılarıdır. Bu müziğin sanatçıları kendilerini mevcut kimliğe karşıt olarak tanımlamışlar, yaşam tarzı düzeyinde verili kalıpların, değerlerin dışına çıkan "Televole" gibi bir magazin türünün ortaya çıkmasını da sağlamışlardır. Bu sanatçıların yaptığı filmler ve dizilerde verili düzene ve değerlere karşıt antici eğilimi ve muhalefeti görmek mümkündür. Arabesk müzik antici kimlik savunuculuğu içinde geniş kesimler içinde etkili olmuştur. Aynı zamanda diğer müzik türlerini de bozulmasında, değişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Arabesk müzikte ortaya çıkan muhalefet düzenin dışında olmaktan, pay alamamaktan, ortak olamamalarından kaynaklanmaktadır. Sorunlarının çözümünde verili düzeni aşamayan

toplum kesimleri verili düzenin savunuculuğuna koşulurken mevcut kimliklerini savunamaz hale gelmişlerdir. Düzenin zaafları nedeniyle düzene karşı muhalefet edip bireysel düzeyde pay almak mümkün olduğu için düzenin bozulmasından çıkarları vardır. Düzene karşı muhalefet/şikâyet pay almak mümkün olmadığına ortaya çıkmaktadır. Bu kesimlerin toplumu, toplum kimliğini temsil ettiği tartışmalıdır. Verili düzene paralel bir kimlik/kimliksizlik öne çıkarılmaktadır. Verili düzene karşı sahte muhalefetleri nedeniyle toplumun temsilcileri gibi görünmüşlerdir. Günümüzde de değişen bir şey yoktur. Devlet ve toplum krizi birlikte ortaya çıkarak toplumu/toplumsallaşmayı tahrip etmektedir. Günümüzde artık toplum düzeyinde tüm kesimleri kapsayan bir kimlik bunalımının daha ötesinde toplumsal bozulma, çürüme ve kokuşmadan söz etmek daha geçerlidir. Bunun çeşitli görünümelerini gündelik yaşam içinde siyasetten hukuka, eğitimden çalışma yaşamına, ahlaktan dine kadar tartışmaya izin vermeyecek biçimde saptamak mümkündür.

Günümüzde toplumlar arası ilişkiler içinde yerimizi ve rolümüzü tanımlayamamaktan kaynaklanan devlet krizi ve bunun getirdiği zaaflar, toplum krizi ve kimlik bunalımı biçiminde karşımıza çıkarmaktadır. Bu nedenle gazetelerin ön sayfaları ile üçüncü ve diğer sayfaları arasında bu açıdan bir farklılık yoktur. Siyasetten gündelik yaşama kadar her şey adeta bir magazin havasında gündeme gelmekte ve hemen kaybolmaktadır. Bireysel düzeyde düzenin zaaflarından yararlanma çabası itişme, yakınma, yıkım, belirsizlik, değersizleşme ve hiçleşme aynı zamanda gelecek perspektifinin kaybolmasına neden olmuştur. Belirsizliğin ve toplumsal değişimin diğer bir görüntüsü kaygı, korku, sinme, şiddet gibi anti kimlik savunusuna dönüşmüştür. Modern toplum anlayışına karşı muhalefet savı toplumsallaşmadan, toplumdan, insandan, değerden, ilkelerden ve kurallardan vazgeçmenin temeli haline gelmiştir. Modern sonrası Batı dünya egemenlik örgütlenmesinin dünya görüşü düzeyindeki ifadesi olan “ne olsa gider” deyişi bu sürecin ve yönelişin temel sloganı olmuştur.⁵ Anti kahramanın yolculuğunun, antici niteliğinin verili düzene karşı yeni bir yapılanma ve arayışın dayanağı olması bu nedenle mümkün değildir.

Sonuç Yerine

Günümüzde mevcut dünya düzenine karşı yeni bir arayışa ve sorunların çözümüne dayanak olacak bir toplumsal güç ve tehdit görülmemektedir. Batı dünya egemenliğinin evrenselleşmesi ve buna geleneksel Doğu toplumlarının modernleşme adı altında uyum kurma çabası toplum kimliğinde ve yapısında büyük bir tahribata/bozulmaya neden olmuştur. Doğu toplumları kendilerini savunacak yeni bir örgütlenme ve gücü oluşturamadıkları için devlet ve toplum düzeyinde bocalamaktadır. Genel olarak dünyada yeni bir arayış yerine verili düzen içinde kendini çıkarlarını koruma çabası yerel, bölgesel ve uygarlık düzeyinde yeni çatışmaların kaynağını oluşturmaktadır. Günümüzde Batı'nın bütün üstünlüğüne karşın Doğu-Batı çelişkisi ve çatışması temel sorun olmayı sürdürmektedir. Bu çatışmanın mutlaklaşması ve yeni bir arayışın olmaması Batı uygarlığı ve toplum kimliğini de tahrip etmektedir. Anti kahraman figürünün önce Batı'da gündeme gelmesi verili düzenin mutlaklaşması karşısında Batı insanının da değersizleşmesinin, hiçleşmesinin göstergesidir.

Bugün, Doğu-Batı çatışmasını aşacak biçimde geleceğe yönelik yeni arayış ve yapılanma, sıçrama bütün insanlığın gerçek gündemi haline gelmiştir. Bu yöndeki sorunların çözümü yönündeki çabaya Batı toplumlarının önderlik etmesini beklemek hayaldir. Bu yönde çözüm önerisi elbette sorunların yükünü çeken Doğu toplumlarından beklenmelidir. Osmanlı'nın tasfiyesi sonrasında onun yerini alacak Doğu'da siyasi bir merkez çıkmamıştır. Bu nedenle bütün sorunlarına karşın Türkiye yeni siyaset arayışlarının ve beklentisinin merkezi olma

⁵ Vehbi Bayhan, “Ne Olsa Gider: Postmodern Çoğul Kimlik Modeli”, *Ergenlik Dönemi ve Ruhsal Bozukluklar*, ed., Tezan Bildik, Ankara: Türkiye Klinikleri, 2018. p.34-39.

konumunu ve potansiyelini korumaktadır. Bu yeni imkanlara karşılık devlet ve toplum krizi arasında çelişki aynı olayın iki farklı ve karşıt görünümünü oluşturmaktadır. Bu nedenle anti kahraman kimliğini, değersizleşmeyi, hiçleşmeyi savunmak, ondan bir muhalefetin öncülüğünü bekleme şaşkınlığına karşı durmak gerekmektedir. Tarihi ve toplumsal değişmeyi sorunların çözümü yönünde savunmak ve aşmak, sorunları olan bütün toplumların ve sosyolojinin görevidir. Sosyoloji anlayışımızı ve sosyolog kimliğimizi belirleyen sorunların çözümü yönündeki tavrımızdır. Anti kahramanı ortaya çıkaran anti toplumsallaşmayı ve muhalefeti savunduğumuzda sosyolog olarak da bakış açımız ve tutumumuz değişmektedir. Bu nedenle toplumsal değişme ile anti kahraman kimliği arasındaki ilişkide kendi tavrımızı ortaya koymak gerekmektedir. Bizim tavrımız toplumsal/tarihi değişmeden ve Türkiye’den yanadır. Bu konuda geçmiş deneyimlerin birikimi de ilham vermektedir.

Kaynakça

Sezer, Baykan. *Sosyolojinin Ana Başlıkları*. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2015.

Eğribel Ertan ve Yüksel Yıldırım. “Kuzuların Sessizliği: Toplumsal Değişme ve Tarihi Öznenin/Kimliğin Kaybolması”. *Sosyologca*. Sayı 22 (2021): 6-14.

Sezer, Baykan. *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2022.

Eğribel Ertan ve Ufuk Özcan. “Yeni Dünya Düzeni, Temsil Krizi ve Uydu-Yerellik”. *Sosyologca*. Sayı 8 (2014): 7-13.

Bayhan, Vehbi. “Ne Olsa Gider: Postmodern Çoğul Kimlik Modeli”, *Ergenlik Dönemi ve Ruhsal Bozukluklar*, ed., Tezan Bildik, Ankara: Türkiye Klinikleri, 2018. p.34-39.

Etik Kurul Raporu: Bu çalışma için etik kurul raporu gerekliliği bulunmamaktadır.
Katkı Oranı Beyanı: %100
Çatışma Beyanı: Makalede, herhangi bir kurum, kuruluş ve kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.